

ste«, gnider man kuben med den, fordrives de; kvinder af den sangvinske og blodrige type, som bierne helst stikker, skal derfor bære en buket matrem, når de går gennem haven (1648; 1). Man driver en bisværme op i kuben med matrem (2). Bladenes lugt holder bier, myg og fluer på afstand (1806–37; 3), med matrem fordrives fluer og myg i husene (o. 1880; 4). I halmen under mumien af jarlen af Bothwell (d. 1578) i Fårevejle kirke blev blandet matrem, rimeligvis som værn mod insekter.

Der gror gerne matrem i et hjørne af køkkenhaven, den tørrede plante lægges som duftgiver mellem dragkistens tøj (SVJylland o. 1900; 5), den bliver sammen med andre krydderurter sat i konernes »lugtenstøj« = buketter (Agersø; 6). Matrem kan bruges til garvning, bladene spises på smørrebrød (1806; 7); den blev tidligere anvendt som forårsgrønt på kålsuppe, krydderi på æggekage m.m. (8).

LITTERATUR: (1) 697 1648,286f jf. 488 o 304; (2) 280 7/7 1927; (3) 398 1806,769; 718 1837,153; (4) 510 3,273; (5) 854 20,1958,83; 634 11500; (6) 227 44, 1934,559; (7) 398 1806,769 og 1821,871; (8) 480 30.

OVERTRO

Hvis mælken, fløden eller smørret er forhekset, skal køernes patter gnides med matrem o.a.

stærktlugtende ting og samme indgives eller bruges som omslag (1700-t, o. 1820, 1).

Folk med mange matrem i haven har held med fåreholdet, men skal passe på, at planten ikke går ud, »for så går fårene med« (Fyn; 2). Hvor *madam* vil gro · er godt at bo; — kan man bygge og bo; hvor matrem og rejnfan vil gro, · der er godt at bo (Sønderjylland; 3).

Lugter en pige til matrem og hun ikke er mø, må hun urinere (Jylland; 4); en gravid kvinde, som lugter til planten, føder barn med rødt hår (Fyn; 2).

LITTERATUR: (1) 83 241; 1008 4,1916,534; (2) 830 4,1885,59,69; (3) 488g 3,3; 228e 2,565; 520 13; (4) 794 4,1872–73,158 (Gråsten?).

Hvid Okseøje, *Chrysanthemum leucanthemum*

De 20–50 cm høje stængler med forneden omvendt ægformede og takkede, foroven smalt lancetformede og lappede blade, bærer store enlige kurve med gul skive og lange hvide randkroner. Alm. på græsmarker og gærder, ved veje, var forhen et besværligt ukrudt i vedvarende græs. *Okseøje* 1546ff (oxeøge) efter kurvens lighed med et øje omgivet af vipper. *Sankt Hans blomst*

Undersøgelser af jarlen af Bothwells kiste i Fårevejle kirke afslørede matrem i kistehalmen. Tegning af Otto Bache i Illustreret Tidende 2-2-1862.

1546, blomstrer omkring 24/6; *gåseurt* 1688ff og *gåseblomst* o. 1700; Sønderjylland – dyrenavnet er nedsættende (sml. kamille s. 313) her og i andre af plantens navne; *hvidegæs* o. 1700, Viborgeggen 1795, *vildgæs* Mors 1811ff, Viborgeggen; *dukkeøjne* 1768, *hestebloomme* (= -blomst) 1769–1856, *hvide urter* 1793ff; ØSjælland; *præstekrave* 1851ff, *baldersbrå* 1878ff, se kamille s. 313; *spårose* 1881, 1899, SFyn o. 1870, anvendt til »orakler« (s. 323f); *margerit*, *marguerit* 1898ff alm. brugt, gennem fransk fra latin *margarita* = perle og sigter til de hvide randkroner. *Stor majblomst* SSlesvig, *kobloomme* (= -blomst) Sundeved o. 1870, *storkerose*, -*blomme* Sønderjylland og SJylland, se engkarse bd. 2; *jeg elsker dig* SJylland o. 1870 af elskovsorakel; *kanelblomme* Vejen MJylland omtydet af »kamilleblomst«; *gåsesti* Århuseggen o. 1870, *gåseøje* Skiveegnen o. 1870, *svineurt* Himmerland, -*blomst* Læsø; *hvidkavling* Salling, se engblomme bd. 2, *spåblomst* ØJylland o. 1880; *lammeleger* Mors, *tulleger* Vendsyssel o. 1870ff, *koleger* Thyholm og *gåseleger* Holstebro, Thy, om -leger se engelskræs bd. 3; *vibensgås* Anholt, *hvid rose* Fyn o. 1870, *margretheblomst* MFyn, *ludhat(te)* ved Odense o. 1870, se Lugtløs Kamille s. 313; *elskovsblomst* København (?), *glopande* og *glatpande* Lolland o. 1860–70, *hunderturt* Lolland, Falster, *gadeblomme* og *engløg* (o. 1870ff) Bornholm (1).

Hvid okseøje var digteren Valdemar Rørdams yndlingsblomst (2) og er dronning Ingrid's, som sådan et meget populært motiv i smykker (brocher, øreclips etc.) fremstillet af hofjuveler A. Michelsen 1949ff; Danske Kvinders Nationalråd har siden 1950 haft margueriten som symbol, en papirblomst sælges på en årlig mærkedag til fordel for de sammensluttede kvindeforeningers sociale, humanitære og kulturelle arbejde.

LITTERATUR: (1) 689 1,340ff; 634 12191 (Læsø); (2) 789 44.

ORAKLER

Børn og ungdom plukker randkroner af hvid okseøje, lejlighedsvis også af tusindfryd, kamille og gåseurt, og fremsiger samtidig en spådomsremse (1):
Kærestefolk plukker blad for blad af hende, og

Skive malet i anledning af tronfølgerens optagelse i »Kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskab«. Her gengivet efter skitse udført af E. Sunesen. Overfor: Hvid okseøje. (ES).

ved hvert gør de et spørgsmål om kæresten: af hjerte – med smerte – elsker meget – lille bitte – ikke det mindste? H. C. Andersen, Sommerfuglen (1861); elsker – elsker (mig) ikke osv.;

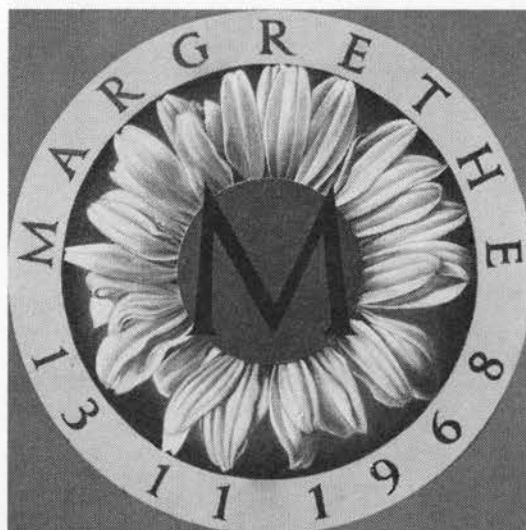
Og alt som du sukker,
jeg tænker du plukker
en blomstrende stjerne med fingre itu:
»Han elsker af hjerte,
med længsel og smerte!«

Mit søde, lille hjerte, hvad tænker så du?

Chr. Winther 1828 (2).

Remserne kan deles i motivgrupper efter tvivls spørgsmålets art:

1. Ja-nej-ja-nej osv.; skal-skal ikke-skal osv.; må-må ikke, må osv.; (han,hun) vil – vil ikke osv. (3) er vistnok den mest almindelige leg.
2. Får jeg den elskede?: Sker-sker ikke? (VSjælland o. 1880; 4).
3. Har jeg en kæreste: ja-nej-ja-nej osv.; hvad hedder han (hun)? Hans-Peter-Niels osv. (5), sml. rajgræs bd. 1.
4. Blomsten holdes i den ene hånd, den sidste randkrone peger mod stedet, hvor frieren kommer fra (Odsherred; 6).
5. Kæresten er tro, utro osv.? (Himmerland o. 1900; 7), han (hun, jeg) elsker-elsker ikke (NJylland; 8), elsker af hjerte-med smerte (o. 1880; 4); – en lille bitte *korns-slett ett'* Sønderjylland; 9), elsker af hjerte-med smerte-overmåde-overdåde – et lille bitte *kov-slet it'* (ØJylland; 10), elsker med smerte-mit hjerte-med glæde (Fyn; 11), elsker af hjerte-med smerte-overmåde-gan-

ske hemmelig-en lille bitte-slet ikke (12), elsker overmåde-måde-mig lidt nok-slet ikke (VLo-land; 8), elsker af hjerter-med smerte-med længsel-med fryd-med dyd (NJylland; 8); jeg har en kærest-han elsker mig-overmåde-overdåde-lille bitte korn-slet ikke (Jylland o.a steder; 11).

6. a Pigen bliver: jomfru-frøken-frue-madam (Læsø; 13), frue-madam-frøken-skirrenkjælling (vestlige Sønderjylland o. 1880; 14), frue-frøken-mutter-madam-badekone (Sønderjylland; 15), frue-frøken-jomfru-madam-bondekone-tigger-kælling (Jylland; 16), frue-frøken-madam-kælling (16), enkefrue-frue-madam-jomfru-frøken (Borris o. 1890; 17); giftes-lokkes (= forføres)-gå sådan (= forblive ugift) (12).

6. b Drengen bliver: herremand-bondemand-stodder-rakker – eller: herremand-æremand (= rangsperson, embedsmand)-ridder-beskider (= forfører)-gårdmand-husmand-stodder (Jylland; 18), adelsmand-bondemand-doktor-pastor-konge-kejser-borgmester-major-skomager-skrædder-købmand-sergent-skraldemand-natmand-tyv-spekulant (København slutningen af 1800-t; 12), adelsmand-tigger-bonde-præst-konge-soldat (Slesvig o. 1870; 19), edelmann-betelmann-doktor-pastor-schuster-schneider-bürgermeister-advokat-major (København, Sønderjylland; 20), edelmand,bedelmand-buer (= bonde)-soldat-kejser-kønig-kammerat (Slesvig; 21), ejemand-bejemand-bukkemand-rytter-soldat-kønig-kejser-advokat (Sønderjylland; 9), enmand-benmand-doktor-pastor-snedker-fusker-borgmester-major – eller: kejser-konge-adelsmand-horemmand-gårdmand-husmand-hyt'mand (Borris o. 1890; 17).

7. Det fremtidige hjem: slot-gård-hus-sted (12), herregård-bondegård-lejestue-barak (Jylland; 8), hus-boelsted-bondegård-herregård (22), slot-herregård-bondegård-sted-hus-hytte-hjem (Fyn; 23).

8. Befordringsmiddel til bryllupskirken: karet-fjedervogn-møgvogn-stukore (= skubkærre) (Jylland; 18), karet-karos-faeton-fedvogn-møgvogn (Sønderjylland; 15).

9. forspændt: et par hopper – et par stude – et par lopper – et par lus (Jylland; 18).

10. hun er da klædt i: sammel (= fløjel)-silke-atlask-kattun-polt (= pjalter) (Sønderjylland; 15).

11. Om kærlighedsforholdet består: holder-holder ikke osv., den randkrone, som først går itu, angiver – regnet fra den først aflukkede – det tidsrum i måneder, som vedkommende vil elske spørgeren; går ingen randkrone itu, varer kærligheden ved (NFyn; 8), tallet af iturevne randkrone kan også vise det antal børn, man engang får (Fyn; 22).

Remserne kædes undertiden sammen til spørgerier, f.eks. af motivgrupperne 6–10, og spør blomsten noget slemt, bliver den gerne kasseret og man prøver igen.

LITTERATUR: (1) 854 22,1969,42f,60; (2) 980 36 sml. 361f 72 (skal-skal ikke); (3) 634 17142 (VJyll.); (4) 466 67f; (5) 488 l 348f; 634 12304 (Langel. o. 1900); (6) 634 12024; (7) 634 19188; (8) 107; (9) 520 8 (gåseurt); (10) 161 1906/23:2224 sml. 228e 1, 530; (11) 161 1906/23:972 jf. 488 4,406; 228e 1,243; (12) 488 l 348f,693; (13) 634 12191; (14) 634 12358; (15) 885 4,1927–28,112; (16) 852 4,1949,59 (Randbøl o.1890) sml. 5,1948,105; (17) 634 18753; (18) 488 l 348 (Århuseggen); 228e 1,530 og tb. 196; (19) 783b; (20) 466b 117; 885 4,1927–28,112 og 9,1932–33,135 Tønder; 161 1906/23:3,1702 (Ribe); (21) 151 5,1932,530; (22) 145 1899,272; (23) 830 6,1886,67 (Flemløse).

ANDEN ANVENDELSE

De knuste blade lægges med smeltet voks på knuder og hævelser (1546ff; 1), planten er blødgørende, smertestillende, modvirker tarmluft (1806; 2), men kan give allergiske mennesker eksem (3).

Indgår i et magisk middel, der anbringes i smørkærnen, hvis fløden er forhekset (1700-t; 4).

Bladene kan spises naturel eller koges som spinat (5).

Af de tørre stængler bliver på Lolland bundet »hundeurtekoste« til at feje med i loen (6).

LITTERATUR: (1) 841 1546,34; 1577,19; (2) 398 1806,767 og 1821,869; (3) 844 4/2 1939; (4) 83 242; (5) 712 39; (6) 549 51.

PROSA OG POESI

Margariternes præstekraver står bestandig hvide og stivede om de fede hoveder *Achton Friis* (1). På Sjælland står der hvide margueritter · omkring vort lille hus, · de blomstrer · så åbne mod den hvide stjernehimmel, · som var de stjerner selv, · set fra de tusind hvide stjerners vrimmel *Jens August Schade* (2). Vild marguerite · stod i efterårsblomstrende klynger, langt borte, blændende hvidt *Valdemar Rørdam* (3). Kom, præstekraver! Eders solguldkærner · udstråler hvidhed på den grønne jord *Helge Rode* (4) og nu lyser fra kæret til klitterne · som med solforyldt sølv margueritterne *K. L. Kristensen* (5).

LITTERATUR: (1) 269 2,408; (2) Det evige Liv 1948,226; (3) 789n 222; (4) 776d 37; (5) 490i 63f.

Gul Okseøje, *Chrysanthemum segetum*

Blågrøn og glat enårig 20–40 cm høj plante med aflange, fliget-tandede blade, de store kurves skive- og randkroner er gule. Hyppigt ukrudt i vårsæd og frømarker, men forhen en landeplage (1), navnene med dyr, trold etc. som forled betegner noget nedsættende; en række andre benævnelser er lån fra gulblomstrede kurvplanter eller udpeger den egn, hvor man mente gul okseøje først viste sig.

Okseøje 1546ff, se hvid okseøje, s. 321; *Sankt Hans blomst* 1546, 1800-t, blomstrer omkring

Gul okseøje. (ES).

